

הדור השני בארץ ישראל ובעיותיו

מאת ד"ר דב ויינריב

(סוף *)

יש שרואים את הנוער בפרצופו המיוחד הארץ-ישראלי, פרצוף ישימון: לא תואר ולא הדר, קודר וריק ועז, רב-מזימות וחסר-ישע... פרצוף פקח ומעשי ונעדר רוחניות... מחוכם ורע, פרצוף המתחמק מעודף של אהבה עצמית, המתרברב בלי סגולה...⁽²⁵⁾ הם אגואיסטים ויותר מדי מעשיים. אין לנוער הגדל בארץ יחס של הערצה לא לאישים ולא לקנינים. גם בשטח תפיסת החיים התרבותיים אפשר למצוא את היובש. מורגשת אצלם אדישות לגולה ולכל מה שנעשה בה. הוא בכלל יותר מדי פסיבי, אדיש, מחוסר תרבות ואידיאלים; אין הוא מתאמץ לשפר את איכותו, לשפר את עצמו; איננו חפץ ביתר ביסוס, בהתעמקות⁽²⁶⁾.

על הנוער במושבים נותן אורי תאור כזה⁽²⁷⁾. כבר בחיצוניותו נבדל הנוער הזה מהוריו... „גבוהי קומה, לרוב גבוהים יותר מהוריהם; רחבי גרם... שזופי עור, דרוכי שרירים ודלי בשר, המבט חד ומבריק, ההליכה אטית ומאוששת, העבודה שקטה ומיושבת בלי התרוצצות ופזיזות“. העבודה נעשית אצלם בפשטות ובאופן טבעי כאילו „מתוך הרגל והכרח המצב“. יש לרבים מהם נטיה לאמנויות שונות אבל חסרה ההתמדה. הגישה לספר ולמתואר בו היא פשוטה, טבעית — אינסטינקטיבית בלי יכולת לנתח“. בדרך כלל אין להם יחס לספרי מדע, אם כי מתעניינים בטבע ואוהבים אותו. אולם גם פה הגישה היא טבעית פשוטה ולא מדעית. לשאלות פוליטיות — בעיקר אקטואליות — יש להם יחס ער, אם כי לא תמיד רציני. אוהבים את הכפר והעבודה, ומתנגדים לעיר וחייה. אולם בגיל מסוים — 16-17 שנה — „מתחיל רוח-הנדידה לפעום בקרבם“. אחר כך מתגבש אצלם הרצון ליצירה, לעצמאות.

ביחד עם זה „חסר משהו לנוער שלנו... חסר להם מדע ותרבות יסודיים, חסרה להם הכרה עמוקה בגודל תפקידם שהוטל עליהם, וחסרה להם האחריות הרבה לגורל עמם, שאותו ואת מצבו בגולה כמעט שאינם מכירים“⁽²⁸⁾. נעיונות מעט אחרות אנחנו שומעים על הנוער שגדל בנהלל: הם „עזים, נבונים וצנועים, מעורים בעבודה בדמם ובהכרתם“. מהם יש בעלי התפתחות עשירה ובעלי תרבות. ובהשקפתם הרחבה, גישתם הבלתי-אמצעית הנועזת, בהגיגותם החפשי והחותר ובמחשבתם המדויקת, הם עולים לפעמים על הוריהם. יש למצוא ביניהם גם נציגים של כשרונות והתעניינות בספרות ובמוסיקה⁽²⁹⁾. חלק מהנוער שגדל

(*) ראה „בצרון“, חוב' ב'.

(25) י. קופליביץ ב„ספר היובל של הסתדרות המורים“, תרס"ג-תרפ"ה, עמ' 14.

(26) השוה דבריו של י. פיכמן המובאים ב„מאזנים“, 1933, גלי מ"ו, מ"ט-נ.

(27) אורי ב„דרכי הנוער“ א'.

(28) אורי ב„תלמים“ י"א, תרצ"ו, עמ' 10.

(29) מ. הלוי „תלמים“ ט"ז, אלול תרצ"ו, עמ' 70.

שם קבל את הדרך של אבותיו ונעשה לממשיך, חלק אחר שואף לצאת למקומות אחרים; בשבילו אין "נהלל אלא מישור בין הרים, ורוצים לדעת מה מעבר להם" (30). הנוער בקבוצה גדל "בתוך אוירה נוחה לו תמיד". הכל לילד — זו הסיסמא המוסכמת בכל קבוצה. הדור הצעיר הזה הוא אמנם "חוק, בעל העזה וזריז בעבודה"... אבל בשטחים הרעיוניים-עיוניים ובשטחי פעולה ארגונית הדור הזה איננו צמא כלל וכלל (31). כוח הביטוי שלו ורמת ההשכלה פחותים מאשר אצל הנוער הבא מחו"ל. אין הילד בקבוצה נפגש באופן בלתי אמצעי עם העני, הרעב, וגם בעצמו אין הוא מרגיש רעב. על ידי איזולציה של החולים אין הוא רואה גם את הסבל שבמחלה ואין רגש הרחמנות מתפתח אצלו (32). מורגש בנוער יובש, אגואיזם, חוסר אידיאליזם. הם יותר מדי פכחים. החוקיות שביחסים ההדדיים, החיים ב"חברה", מביאים לידי חוסר יחס פשוט, אנושי, דרך-רעות. הגידול הקולקטיבי, לא ע"י אמו, מביא לידי מכניזציה (33).

על רקע קוי ההתפתחות האלה ולאור מצבו של הנוער קבלה שאלת דרכו של הדור השני בארץ כמה פנים.

א. לנוער המהווה בכל דור ודור את האומה שבעתיד, את ההמשך של כל תנועה ותנועה, ישנן בדרך כלל תכונות מרי טבעיות. מצד אחד אין נסיונות חיים מכבידים עליו, הגבולות שבין הרצוי והמצוי הם מטושטשים אצלו, ועל-כן הוא מתנגד לפשרות ובהסתמכו על כוחו ובהאמינו בו, הוא רוצה לעצב את המציאות, הוא שואף לקראת נסיונות נועזים. מאידך גיסא מוצאת כל שכבה של נוער עם כניסתה לחברה עמדות תפוסות, יחסים קבועים, שכבות שהסתגרו ומתאמצות לשמור על מקומן. וכדי לבצר מקום לעצמו מוכרח הנוער להתפרץ, להשתער על הסדרים הקבועים ולשאוף לאחרים שבתוכם ימצא גם הוא את מקומו.

שני הדברים האלה: הצד הפסיכו-ביאולוגי והגורם החברתי עושים את הנוער למהפכני, למרדני, למשנה ערכין, לאקטיבי ביותר. ורק אחרי שהמציאות מעמידה אותו על גבולות-כוחו מהאי גיסא ומאידך גיסא הוא עצמו תפס כבר עמדות, שעליו להגן עליהן בפני שכבות חדשות, הוא נהפך להיות "הממשיך", משתלב במסגרת הקיום.

אולם לתכונות המרי של הדור הצעיר נחוצים רקע ואפשרויות רחבים ותוכן. ואם בשטח היהודי הצר בארצות הגולה מצאה מהפכנות של הדור הצעיר היהודי, התנגדותו לקיים, את התוכן בהעברה לשטח אחר (ארץ-ישראל, טריטוריאליזם) או למשטר אחר (סוציאליזם), הרי בארץ-ישראל חסר היה גם הרקע הרחב וגם התוכן. הארץ היא קטנה ובעלת אפשרויות מועטות, דבר הגורם גם לצמצום ההשגות והתקוות וגם לאוטומיזציה. והסדרים בעצמם אינם עוד קבועים, אלא נמצאים באסטידיה של

(30) שם עמ' 77.

(31) גיטלין ב"דרכי הנוער" א', עמ' 212.

(32) מבפנים, ספטמבר 1932, עמ' 40.

(33) מבפנים, דצמבר 1933, עמ' 50—49, 53; מבפנים, אוקטובר 1933, עמ' 29 ואילך.

התהוות, והנוער איננו השכבה היחידה המחפשת לה מקום כניסה לעבודה ולעמדות. גלים-גלים של עולים באים לארץ שהם גם מבחינה מספרית וגם מבחינות אחרות לפעמים יותר חזקים מהנוער, וגם הם מתפרצים להכנס לחברה. קו החלוקה והנגוד בין השכבות מבחינת בואן ארצה מחפה על קו החלוקה של הדורות, ומלחמתו של הדור הצעיר (מבחינת הגיל) נתקלת במלחמתה של שכבה צעירה (מבחינת זמן בואה ארצה). בארץ, איפוא, אין הבדל הדורות נעשה רקע של הבדלים חברתיים, היכולים לגרום לידי תוקפנות והתפרצות מצד הדור הצעיר, ומשום זה גם אינו נעשה כוח המאחד את הנוער עצמו. גם מבחינת התוכן אין מקום גדול להתפרצות. בארצות הגולה, היה לגבי הבורגנות היהודית הזעירה והבינונית עם סדרי חברה ומעמדות משלה, עם יחסיה השלייליים לעבודת כפיים ולעובדים, עם ה"מה יפית" ל"פריץ", לבעלי הון ולבעלי משרות, לא מעט מן המהפכנות בעליתו של צעיר לארץ-ישראל על מנת להיות שם לפועל, הבונה את עתידו על העבודה בארץ. לא כן בארץ גופא. אין פה לא בורגנות מבוססת ולא יחס שלילי לעבודת כפיים. ואם בשנים האחרונות עם הקפיטליזציה, מתבלטת המגמה של דפרודוקטיביזציה, והשאפה לפרודוקטיביזציה נתרקנה לא מעט מתוכנה, הרי להלכה נשארה העבודה כשלטת בישוב, נשארה הפראאולוגיה הבאה ומאפילה על המעשה. אין, איפוא, במעבר לעבודה בא"י משום תוכן מהפכני בשביל הנוער, שבו יהיה נבדל מהדור הקודם⁽³⁴⁾.

ב. עצם היותו של הנוער הגדל בארץ דור שני מביא אותו לידי כפילות — לידי פסיחה על שתי הסעיפים. אין הוא ראשון ואין לו כוח היצירה של ה"דור הראשון", ואיננו עוד דור שלישי והבאים אחריו, הממשיכים פשוט את מסכת החיים. "השני", המרחק בינו לבין "הראשון" אינו מספיק עד כדי כך, שזה ישמש לו כאחד האבות. אין בו איפוא עדין החוש להמשיך את נחלת האבות מתוך הצטרפות בת חורין לשלשלת הדורות. אדרבה, הוא רואה את עצמו כעומד עדיין בראש השלשלת ועיניו רק לפניו לעומת ה"שלישי". הוא איפוא "ראשון" אבל להיות "ראשון" אינו יכול: לרוב אין בו אותה "המקוריות הגדולה, אשר היתה לראשון וגם גורלו — להיות שני — מעכב"⁽³⁵⁾. מכאן תוצאה לשניות, לחוסר עקשנות להמשכה.

באווירה של עולים-מהגרים, ששאפו להתחדשות, לשינויים, ובינתיים הרסו את כל מסורת-האבות, גדל הנוער היהודי בארץ בחוסר כבוד והערצה. גם בבית הספר אין קביעות בשיטה, בכיוון, בתוכן. חוסר מסורת, תוכן, קביעות, מורגשים גם ברחוב ובתנועות-הנוער. משום זה לא יכול היה להתגבש אידיאל אחיד וחזק. הנוער הגדל הנהו בבואה של המבוגרים; הכפילות, הראצינאליזם, חוסר קבלת מרות, שלילה של ערכים תרבותיים, כל המידות שיש למצוא אותן אצל העולים, עוברות גם ל"דור השני".⁽³⁶⁾

(34) ויינריב, "לבעית הנוער בא"י", מאזנים תרצ"ט כרך ח' עמ' 16 ואילך, 217 ואילך.

(35) ד"ר ב. בן-יהודה, לבעית הנוער וחוכו ב"דרכי הנוער", קובץ לעניני הנוער בציונות,

א. ירושלים תרצ"ח, עמ' 169 ואילך.

(36) ש. לויטין, מבפנים, אוקטובר 1934, עמ' 53 ואילך. השוה גם י. קופליביץ, עמ' 15.

ג. מפאת המצב המיוחד שאנו נתונים בו, לא נעשה גם נסיון רציני לטפל בדור הבא, לנהלו בדרך מסוימת ואחידה, לחנכו שיהיה הממשיך לפעולת המבוגרים. פני הישוב מופנים לעליה ולקליטת העליה ואין הוא פנוי לדאגה לדור הבא. ב"חשבון הקרוב" אין הוא מרגיש גם את הצורך בזה. לכל תנועה וזרם יש רורבה בחוץ לארץ הבאה וממלאה את מקומות ההולכים ואין הם "זקוקים", כביכול, לדור הגדל בארץ עצמה. מה שנעשה בשטח החינוך אינו יוצא מגדר של מקריות, — נסיונות המרבים את הערבוביה, את העדר האחידות; בכל אופן אין בהם כדי גיבוש תוכן חנוכי, אידיאל אחיד.

ד. גם עצם האידיאל שדור המבוגרים יכול היה לתת לנוער איננו תמיד מתאים בשבילו. העולים הגיעו לדרכם מתוך מרד במציאות מסוימת, כתוצאה מלחצה של אותה המציאות עליהם. האידיאל שלהם היה פרי של סביבה הרחוקה מרחק רב מהסביבה, בה גדל הדור השני, ומשום זה עלול האידיאל הזה ליהפך אצלו לשיגרה, לסיסמה בלי תוכן ממשי.

ה. הדור השני הגדל בעבודה יש לו יחס טבעי ופשוט אליה, היא נעשית על ידו בשקט וביישוב-הדעת בלי פזיזות והתרועעות. חסרים לו היחס הלבבי העמוק אליה והאמביציה הנפשית לעשותה בשלמות גמורה, דברים שהם אופייניים לדור הראשון. הוא הנמצא בתוך "הקטנות" של ההגשמה היום-יומית שאליה שאף הדור הראשון, איננו מבין את הערך שאבותיו ראו בה. לגבו הם "חיים אפורים שלא ענין להם ולא הדר להם. שהרי כל זה ניתן להם ממילא" ⁽³⁷⁾. יש להם גם יחס פשוט ואהבה פשוטה לטבע ולכפר. ברגשות ההם, בהתקשרות לעבודה, אין משום אידיאל מיוחד, משום תהליך הבא לתת פתרון לאיזו שהיא שאלה כואבת, כמו שהיה הדבר אצל ההורים; הם רואים את העבודה כתפקיד "נורמלי", (לא כמו הדור הראשון שהרגיש בה, כשהיא לעצמה, משום הישג, משום דבר שאליה שאף) אלא שהיא "כאלו נעשית מתוך הרגל והכרח המצב" ⁽³⁸⁾ ומשום זה מתבלטת הסכנה של עזיבה בגיל שלאחרי ההתבגרות; בשעה שכוח נדידה מתחיל לפעום בקרבם, אם כתוצאה מספורי ההורים על הרומנטיקה של "הימים הראשונים", אם מתוך שאיפה לעצמאות ואם מתוך הרגשת כוח נעורים פנימי, הדוחף ליצירה, ליציאה למרחב, מתלבטים, איפוא, בשאלה: "מי יודע אם חנוכם לעבודה בלבד יוכל לעמוד להם בפני המכשולים הרבים שיעמדו על דרכם?" ⁽³⁹⁾. מה הוא הכוח שירסן אותן השאיפות שהן יכולות להביא לידי עזיבה? מה יחייב את הדור הצעיר להיות הממשיך של הפעולה, איך להביא לידי כך שהשאיפה לנדודים וליצירה תמצא לה מוצא בייסוד נקודות חדשות, בהקמת מפעלים חדשים? ⁽⁴⁰⁾. יש רוצים למצוא את הדרך למתן אפשרות

(37) "תלמים", י"ב—י"ג, אדר תרצ"ו, עמ' 35.

(38) אורי ב"דרכי הנוער", עמ' 197.

(39) אורי ב"תלמים", י"א, חשון תרצ"ה, עמ' 10.

(40) מבפנים, אוקטובר 1934, עמ' 59 ואילך.

של יצירה וחיירות לדור הצעיר הזה בהבאתם לידי קונטקט בלתי-אמצעי עם הגולה⁴¹).

ו. גם בקיבוצים מתעוררת שאלה דומה לזו, ופה היא נוגעת לא רק בחיי עבודה ובהשתרשות בה, אלא גם בצורת החיים הקבוציים. בשביל הדור הראשון יש בצורת-חיים שתופיים משום אידיאל ששאף אליו, משום פתרון לשאלת חיים וחברה שהגיע אליו אחרי התלבטויות, אחרי שמחאתו נגד הקיים עוררה אותו להתאמצות ממשית לתקן את הדברים. אולם הילד שנולד וגדל בקיבוץ רואה אותו כמציאות פשוטה. "החיים בקיבוץ אינם אלא השלב הראשון בהתפתחותו של הילד: עם גיל מסוים נכנסים לקיבוץ"⁴² הדור הראשון הגשים ומגשים את האידיאלים מתוך מאמצים נפשיים ורוחניים ומתוך ויתור על הרבה נוחיות-חיים, אבל הדור השני מרגיש בקבוצה, שהיא ביתו, הרגשת בית מלאה. יתכן שקשה יהיה לו להחזיק מעמד בעולם קפיטליסטי העומד בניגוד לחיים האלה, אם הקיבוץ בעצמו לא יהפך אצלו להיות אובייקט של שאיפה, מטרה אשר יש להשיגה ואין משיגים אותה בנקל. ואנשי הקיבוץ מתלבטים בשאלה איך להגיע למצב שבשביל הנוער הקיבוצי יהיה הוא "החברה אשר צריך לשאוף אליה, אידיאל שהחתירה אליו צריכה ללוות את הילד שלנו בכל רגע"⁴³, אם על ידי חנוך מתאים ואם על ידי זה שהכניסה לקבוצה לא תהיה דבר המובן מאליו. מתלבטים גם בשאלת אופן חנוך הדור, מה מרכז הلمודים בבית-הספר, מה מקומה של העבודה בלמודים, איך להביא את הדור החדש לידי כך שיהיה ממשיך את פעולות הדור הראשון, מתוך שיפורן והעמקתן, ש"ישכללו את צורת חייו ולא ירסו את הדפוסים היסודיים שיצקנו", ואף-על-פי-כן "לא יוכלו למלט נפשם מן ההכרח להעמיק תכנם ואולי גם להמיר תכנם"⁴⁴.

למסקנות דומות לאלו בתוכן, אם כי לא בצורה, באים גם אלה החוששים למעשיות מופרזות, לראציונאליות ויובש של הנוער הגדל בקבוצה, שאיננו מתלהב לערכיה, מאחר שאינו רואה את הסבך הגורלי אשר החיים האלה באים כתוצאה ממנו. הללו רוצים למצוא את המוצא בהדגשת הערכים הרוחניים הנפשיים שבחנוך, בפתוח הדמיון.⁴⁵

ז. לשאלת הראציונאליות יש גם תוצאות לעצם דרכו של הדור השני לא רק בקיבוצים, אם כי שם מתלבטים בה ביחוד.

עם השאיפה לעבודה, להקמת מפעלים בני קיימא בארץ, התהווה שינוי ביחס לאדם והערכתו. במרכז הדברים הועמדה המעשיות, הראציונאליות, התועלתיות. גם את הדור החדש מחנכים ברוח זה של מעשיות, של ראציונאליזם, של הבלטת

41 מבפנים, ינואר 1932, עמ' 40.

42 מ. גולדשטיין ב"הדים לשאלות החברה הקיבוצית", הוצ' "השומר הצעיר", גל' 1 (10), פברואר 1937, עמ' 10-11.

43 מ. גולדשטיין ב"הדים לשאלות החברה הקיבוצית", הוצ' "השומר הצעיר", גל' 1 (10), פברואר 1937, עמ' 10-11; השובה גם הפועה"צ 1937, גל' 37-38, עמ' 9-10.

44 מ. סגל, מבפנים, יולי 1935, עמ' 30 ואילך.

45 ד. מלק, מבפנים, אוקטובר 1933, עמ' 30 ואילך.

איש המעשה וההצלחה, ומתעוררת השאלה: האם אין חנוך כזה גורם לעזיבת העבודה והכפר? התועלתיות, המעשיות יכולה להביא למעבר „מקבוצה למושב, מהכפר לעיר, מהעבודה בעיר — למלאכה נקיה וקלה“⁽⁴⁶⁾.

ח. בצד השאלות האלה מתעוררת שאלה אחרת. העבודה הקשה בתנאי האקלים שלנו, בפרט בכפר, מקום שזמן העבודה איננו מוגבל בשעות, אינה מניחה אפשרויות רבות לחיים הרוחניים — קריאת ספרים, שמיעת הרצאות, התענינות במוסיקה, אמנות, וכו'. גם בית-הספר המרגיל את הילדים לעבודה מגילם הרך, לא נשאר לו הרבה זמן לעבודה רוחנית. דווקא בבית-הספר המחנכים את הדור הצעיר לחקלאות מורגש מעין קרע בין החלק המעשי לבין הלימודים „ההומניסטיים“. מתבלטת הסכנה שהלמודים ההומניסטיים ייעשו טפלים לגבי הלימודים החקלאיים — או שהתלמידים יתיחסו אליהם כאל דבר של מה-בכך. מתעוררת, איפוא, השאלה: איך למצוא את הדרך לשיווי-משקל בין שני החלקים של הלימודים, או ליצירת הוי תרבותי מסוים שיתן את האפשרות לנופש אחרי העבודה וביחד עם זה ימלא את החיים תוכן⁽⁴⁷⁾. — יפתח את האישיות הרוחנית ויעורר צעיר וצעירה להיות מן ממשיכי המפעל מתוך בחירה. גם הנוער בעצמו מתלבט בשאלת הסכנה של הצרת האופק, ההצטמצמות בדל"ת אמות, ואיך להמנע מהן⁽⁴⁸⁾.

יצירת הקשרים בין חיי העבודה ובין חיי התרבות ההומניסטית יש רואים בה את אחד העיקרים, שבהם תלויות הכשרתו ואפשרותו של הדור הצעיר להחזיק מעמד בעבודה עצמה. אם „העבודה וחיי החברה לא יהיו מוארים ומורחבים באור התורה והדעת והוד האמנות הטהורה לא יפיץ עליהם את קרניו . . .“, ישנה סכנה ש„גם העבודה וגם הליכוד החברתי יאבדו לאט לאט מזהרם ומאורם הפנימי ותיווצר מציאות אפורה, שאין בכוחה ללכד ולהסיע המונים לקראת האידיאלים של העתיד“. ולכן הכרחית היא סביבה תרבותית, סגנון חיים יפה, צביון אסתטי של חגים וטקסים.

הדור הבונה את ארץ-ישראל העובדת יונק מאוצרות תרבות עתיקים, והם שהשפיעו עליהם ונתנו להם כוחות חיוניים. מן הצורך, איפוא, „לכנס את האוצרות האלה בכל מקום ומקום, להאדיר את השפעתם על הדור הגדל ולהחדיר את פעולתם הדינמית לעולם המחשבה וההרגשה של הבנים...“⁽⁴⁹⁾

(46) ד. מלך, ב„מבפנים“, גל' ל"ו, אלול תרפ"ח (סטנסיל).

(47) השוה ז. ליהמן ב„דרכי הנוער" א', עמ' 214 ואילך; ד. מלך, מבפנים, אוקטובר 1933,

עמ' 28 ואילך. שם, אוקטובר 1934, עמ' 56 ואילך. בת-שבע, שם, אפריל 1934, עמ' 81.

(48) מבפנים, אפריל 1932, עמ' 39.

(49) בודניק, הפועה"צ תרצ"ו, גל' 8—7, עמ' 17—18.